

REDAKTIONEN

- 3** Forord
Sammenligninger

SUSAN STANFORD FRIEDMAN

- 11** Hvorfor ikke sammenligne?

ANNE RING PETERSEN & KAREN-MARGRETHE SIMONSEN

- 29** Relationel komparatisme
Komparatismens udfordringer og agens i en globaliseret verden

FRITS ANDERSEN

- 51** Den planetære vending
En fremtid for sammenlignende litteraturforskning?

MAJA BAK HERRIE

- 71** "Qui est Dominique Lambert?"
Sammenligning og virtualitet

ANDERS TROELSEN

- 91** Sans og samling
Om sammenligninger mellem musik og billede

RIKKE ANDERSEN KRAGLUND

- 111** Til sammenligning
En retorisk tilgang til intertekstualitet

LASSE R. GAMMELGAARD

- 131** Torquato Tasso på (kryds og) tværs
Om romantikernes *furor poeticus* i litteratur, kunst og musik

SIGNE LETH GAMMELGAARD & JAKOB GAARDBO NIELSEN

- 153** Fortidsløse fantastaster
Finans og presse hos Trollope og Zola

BIRGITTE THORSEN VILSLEV

- 173** *Spiste horisonter og Tre piger og en gris*
En komparativ kritik af dansk surrealistisk og feministisk avantgardefilm

Anmeldelser

ERIK SVENDSEN

195 Medialiseringens litteratur?

Anmeldelse af Tore Rye Andersen et.al.: *Litteratur mellem medier*

JØRN BOISEN

201 Globale strejftog i ny fransk litteratur

Anmeldelse af Mads Anders Baggesgaard: *Nye franske verdener*

FORSIDEN:

Hilma af Klint (1862-1944): *Mahatmernas nuvarande ståndpunkt*, nr. 2a, serie II, olie på lærred, 36,5 × 27 cm, 1920. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

3 REDAKTIONEN

Anne Ring Petersen, Frits Andersen og Karen-Margrethe Simonsen

FORORD

Sammenligninger

Vi sammenligner konstant, men hvad skal der egentlig til for, at en sammenligning er meningsfuld, relevant, sjov, perspektivrig? Hvad får man ud af at sammenligne indiske rickshaws med franske taxaer, eller en sonnet af Shakespeare med en sonnet af Edward Kamau Brathwaite fra Barbados, eller Stanley Kubricks *Eyes Wide Shut* med den bog, som den filmatiserer, nemlig Arthur Schnitzlers *Traumnovelle*, eller orientalismen med orienten, nordlige med sydlige perspektiver, kvinder med mænd, nutiden med fortiden, eller af at sammenligne ikke bare ord og billede men væsensforskellige og institutionelt adskilte medier? At sammenligne er aldrig uskyldigt.

Sammenligning er en basal akademisk metode, men det er også en særlig disciplin inden for visse fag, og et særligt problem. Som moderne disciplin blev komparatismen grundlagt i 1800-tallet, hvor den komparative metode blev udviklet til at sammenligne bl.a. de nye nationallitteraturer, der voksede frem sammen med de nye nationalstater. Siden da har komparatismen udvidet sit felt dramatisk. De komparative afdelinger for litteratur- og kulturstudier voksede eksplosivt op gennem det 20. århundrede, og man sammenlignede ikke bare litteratur, men også kunst, medier, film, etniske kulturtraditioner, religion etc. Ofte gik sammenligningerne

på tværs mellem kunstarterne eller på tværs af de nationale skel, som den tidlige komparatisme havde arbejdet med.

Op gennem det 20. århundrede voksede også den kritiske diskussion af, hvad komparatisme egentlig er. Komparatismen er blevet beskyldt for eurocentrisme (Spivak; Radhakrishnan), for reduktionisme (Apter), elitisme (Jameson) og overteoretisering (Godzich). Den er blevet udfordret og gentænkt af en globalisering, der har tvunget kulturene ind i 'proximity' (Felski og Friedman), og som har erstattet de fast afgrænsede kulturer med en globaliseret kultur, der arbejder med cirkulation, oversættelse, netværk og transkulturelle relationer. Hvordan kan man sammenligne forskellige æstetiske værker fra forskellige kulturkredse, når æstetikken altid allerede er globaliseret (Papastergiadis), eller relateret (Glissant; Borriaud), hvis kulturene er palimpsestiske (Huysen), viklet ind i hinanden i netværk (Chow) eller i forbundne konstellationer (Melas)? Den nye globale eller planetariske bevidsthed er en direkte udfordring for komparatismen.

Hertil kommer, at kunst og kultur, i modsætning til teknologi, er forbundet med tidligere perioder på en friere måde, og at der er en stigende opmærksomhed på, at tidligere kulturer også stod i forbindelse med hinanden (Juneja; Mercer). Det er således ikke oplagt, hvordan man afgrænser de objekter og kulturer, man sammenligner. Hvad bør overhovedet sammenlignes og hvorfor?

En helt tredje udfordring, der også må føre til gentænkning af den komparative metode, er de digitale teknologier. Big data, kvantitative metoder og systematiske overblikstudier forhindrer måske ikke komparatismen, men den udfordrer dens kvalitative grundlag (Kaufmann et al.). Remedialiseringer af enkeltværker rejser spørgsmålet om, hvilket værk, der analyseres. Det er også blevet foreslået, at objekterne for sammenligningen ikke bare er passive størrelser, men selv har en agens i sammenligningen (Friedman). Der er til stadighed et kritisk forhold mellem teori og praksis, og en voksende modstand mod at teoretisere en metode, der måske bedst forstås gennem cases og konkrete konstellationer. Dette temanummer ønsker at sætte fokus på nye muligheder og udfordringer for komparatismen.

I de senere år er der kommet en øget opmærksomhed på relationel komparatisme, fordi denne 'metode' rummer et større erkendelsesmæssigt potentiale end den traditionelle komparatisme, og fordi den i højere grad

afspejler en reel dynamik i verdenen, som må afspejles i metoden. I den indledende artikel i dette temanummer argumenterer Susan Friedman for, at det er nødvendigt at forlade den simple opregning af forskelle og ligheder mellem to genstande placeret i hver deres kontekst, fordi denne traditionelle komparatisme er for passiv, og fordi den i praksis har vist sig at være hierarkisk. Ofte anvendes den ene genstand som målestok for den anden, eller de sammenlignes ud fra en standard, der favoriserer den ene. Ifølge Friedman bør vi i stedet fokusere på den dynamiske interrelation mellem genstandene. Enhver sammenligning er ifølge hende i virkeligheden præget af modsigelsesfyldte bevægelser. Hun foreslår derfor, at vi i vores komparative metode har fokus på aktiv og inkommensurabel sammenstilling (*juxtaposition*), på kontrapunktisk opposition og på reciprocitet.

I temanummerets anden artikel af Anne Ring Petersen og Karen-Margrethe Simonsen præsenteres relativ komparatisme som en metode inden for litteratur- og kunstvidenskaberne, der især er relevant, set i lyset af globaliseringens transkulturelle bevægelser. Det er blevet sværere at isolere nationale litteraturer og kunstkanoner. Indflydelser og cirkulation af værker bevæger sig på tværs af grænser, og dette er især tilfældet, når man arbejder med værker, der er relateret til grænseoverskridende fænomener, som f.eks. slaveri. Artiklens analytiske fokus er netop på værker relateret til slaveri, henholdsvis *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano* (1789) og mindesmærket *I Am Queen Mary* (2018) af kunstnerne Jeanette Ehlers og La Vaughn Belle. I både den teoretiske og analytiske del af artiklen fokuseres der på følgende tre delasppekter af den relationelle komparatisme: kontekst, cirkulation og agens.

Hvis globaliseringen sætter nye betingelser for komparatismen, så er dette måske i endnu højere grad tilfældet med planetarismen. I temanummerets tredje artikel af Frits Andersen diskuteres, hvordan en ny økologisk, planetær bevidsthed ikke bare fremkalder en grænseoverskridende etisk *awareness*, men også omdanner komparatismens grundlag først og fremmest ved at etablere en ny skalabevindstthed og ved at sætte værkets autonomi i parentes. I artiklen diskuteres blandt andet, hvordan Joseph Conrads *Heart of Darkness* (1899) kan genlæses i et planetært perspektiv, som placerer Afrika i centrum af en både utopisk og dystopisk planetarisme. Klimaperspektivet oprulles som et stærkt konfliktuelt felt, der reakti-

verer en række romantiske, økonomiske, juridiske og politiske diskurser, der spiller sammen i det, der hedder en "verdensfælle".

Konteksterne for komparatismen er blevet anderledes, men metoderne er også ændrede pga. andre udviklinger, herunder især udviklingen af det digitale felt. Maja Bak Herrie fokuserer i sin artikel på et kunstprojekt *Qui est Dominique Lambert?* (Hvem er Dominique Lambert?) (2004-2016) af samtidskunstneren Stéphanie Solinas. Projektet er en kortlægning af ligheder og forskelle mellem alle de mennesker i Paris, der i den nævnte periode hed Dominique Lambert, og et forsøg på at lave en digital udgave af den 'typiske' Dominique Lambert gennem forskellige behandlinger af data. Bak Herrie argumenterer for, at værket er en kritisk undersøgelse af digitale sammenligningsmetoder, som ofte baserer sig på kortlægninger af overfladiske enkeltelementer og konstruktion af et nyt artificielt objekt ud fra digitale sammenligninger.

Kunstkomparation er en gammel tradition, som imidlertid har undergået store forvandlinger, dels under indtryk af den teoretiske udvikling af det interartielle felt, dels under indtryk af nyere tværæstetiske og synæstetiske værker. Vi bringer tre kunst-komparative artikler.

Anders Troelsen diskuterer forholdet mellem musik og billede, og hvordan dette forhold kan analyseres ud fra en række parametre. Der foreslås seks forskellige tilgange, der både ser på reelle kombinationer af visuelle og akustiske fænomener, på indholdsmæssige og formelle sammenhænge, på mulige ligheder i sociale funktioner, diskursive sammenknytninger, strukturelle analogier og gensidige repræsentationer eller mediale 'oversættelser'. Troelsen giver både en historisk skitse over udviklingen af interartielle relationer og en diskussion af en kunst-relationel komparatisme. Han argumenterer for, at der ofte er tale om familieligheder, og at der i kunstkomparation altid er tale om både metonymiske forbindelser og metaforiske analogier.

Rikke Andersen Kraglund sætter i sin analyse fokus på intertekstualitet som en egentlig komparativ metode, hvor læseren tvinges ud i en komparative læsemodus af ét værk: dvs. dette værk i relation til alle de værker, der refereres til. I en læsning af Jan Kjærstads brug af intertekstualitet i romanen *Forfæreren* argumenterer Kraglund for, at intra- og intertekstualitet er vævet sammen i et netværk af relationer, og at disse relationer er

bærende for fortolkningen af værket. I analysen lægges der især vægt på den intermediale reference til konkrete maleriske værker af Edward Munch. Der argumenteres for gensidighed i den intermediale komparation, idet både Kjærstad og Munch ændrer betydning gennem denne. Det er således et eksempel på en dynamisk, relationel komparatisme.

Lasse Raaby Gammelgaard fokuserer i sin kunstkomparative artikel på romantikernes portræt af Torquato Tasso i litteratur, kunst og musik. Gennem en række analyser af forskellige mediers/kunstarters brug af myten om Tasso og *furor poeticus* topos'en, herunder værker af bl.a. Delacroix, Ingemann, Byron og Liszt demonstreres mediale ligheder og forskelle. Der argumenteres for, at forskellige medier har forskellige *affordances*, men at en sammenligning kan drage nytte af at basere sig på et greb om narrationen om Tasso, selv når det drejer sig om de mest narrativitets-udfordrende medier, som maleri og instrumental musik. Den udviklede metode kaldes i forlængelse af Werner Wolf transmedial narratologi. Artiklen er desuden et eksempel på topologisk komparation, der bygger bro mellem to perioder, i dette tilfælde ved at diskutere den romantiske periodes mediale genfortolkning af en figur fra renæssancen.

Komparation på tværs af perioder er en særlig udfordring. Selv hvis man analyserer én periode, er der på en måde to perioder på spil, idet den ældre periode ofte genfortolkes i lyset af den aktuelle periode. Dette gælder for Signe Leth Gammelgaard og Jakob Gaardbo Nielsens sammenligning af finans og presse hos Anthony Trollope (*The Way We Live Now*, 1875) og Emile Zola (*L'Argent*, 1891). Sammenligningen mellem de to forfattere foretages i lyset af den nylige finanskrisen og en helt aktuell interesse for forståelsen af spekulativ økonomi. Det aktuelle perspektiv bibringer en ny forståelse af de ældre værker, herunder også af den transnationale sammenhæng i forståelsen af finans og presse. Selv om fransk og engelsk litteratur ofte er blevet sammenlignet, så har netop denne sammenhæng været overset i forskningshistorien.

Sammenligning på tværs af perioder og genfortolkning af en tidligere periode set i lyset af aktuelle udviklinger er også på spil i temanummerets sidste artikel af Birgitte Thorsen Vilslev. Hun sammenligner Wilhelm Fredgies surrealistiske film *Spiste horisonter* fra 1950 med den kollektive feministiske film *Tre piger og en gris* fra 1971 af Per Kirkeby, Lene Adler Pe-

tersen, Ursula Reuter Christiansen og Elisabeth Therkelsen. De to film sammenlignes ud fra et 'fælles' tema nemlig et vist kannibalistisk/køns-sadistisk delelement, som bliver fortolket meget forskelligt i de to film. Og begge film læses i kritisk lys ud fra moderne feminisme. Thorsen Vilslev argumenterer for, at der herigennem skabes en konstruktiv komparatisme, et begreb, der lånes fra Marcel Detienne, og som betegner den nuancering af historieforståelsen og vore egne værdier, som en sammenligning mellem forskellige perioder kan føre til.

I temanummeret er der dermed fokus på nye måder at sammenligne på set i lyset af globaliseringen, den planetære og den digitale udvikling. Der er fokus på helt nye udviklinger af den kunstkomparative metode og ikke mindst komparatismens greb om transhistoriske sammenligninger.

God læselyst!

LITTERATUR

- Apter, Emily. *The Translation Zone. A New Comparative Literature*. Princeton: Princeton University Press, 2006.
- Bourriaud, Nicolas. *Relationel æstetik*. København: Det Kongelige Danske Kunstakademi, 2005.
- Chow, Rey. *Entanglements, or Transmedial Thinking about Capture*. Durham: Duke UP, 2012.
- Detienne, Marcel. *Comparing the Incomparable*. Stanford: Stanford University Press, 2008.
- Felski, Rita og Susan Stanford Friedman. "Introduction". *Comparison. Theories, Approaches, Uses*. Red. Rita Felski og Susan Stanford Friedman. Baltimore: John Hopkins University, 2013.
- Friedman, Susan Stanford. "Why Not Compare?". *Comparison. Theories, Approaches, Uses*. Red. Rita Felski og Susan Stanford Friedman. Baltimore: John Hopkins University, 2013. 34-45.
- Glissant, Edouard. *Poetics of Relation*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997.
- Godzich, Wlad. "Emergent Literature and Comparative Literature." *The Culture of Literacy*. Cambridge, Mass. og London: Harvard University Press, 1994. 274-92.
- Huyssen, Andreas. *Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. Stanford: Stanford University Press, 2003.
- Jameson, Fredric. "Third-World Literature in the Era of Multinational Capitalism". *Social Text*. 15 (Autumn 1986): 65-88.
- Juneja, Monica. 'Archeologizing' Heritage?: *Transcultural Entanglements between Local Social Practices and Global Virtual Realities*. New York: Springer, 2013.
- Kaufmann, Thomas DaCosta, Catherine Dossin og Béatrice Joyeux-Prunel, red. *Circulation in the Global History of Art*. Farnham: Ashgate, 2015.
- Melas, Nathalie. *All the Difference in the World: Postcoloniality and the Ends of Comparison*. Stanford: Stanford University Press, 2007.
- Mercer, Kobena, red. *Cosmopolitan Modernisms*. Cambridge, Mass. og London: inIVA og The MIT Press, 2005.
- Papastergiadis, Nikos. *Cosmopolitanism and Culture*. Cambridge: Polity Press, 2012.
- Radhakrishnan, R. "Why Compare?". *New Literary History* 40 3 (2009): 453-471.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. "Rethinking Comparativism". *New Literary History* 40 3 (2009): 609-626.

